

II

T.C.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

Yeşim YILMAZ

TARİHSEL BAĞLAMI İÇİNDE DESCARTES VE SPINOZA'NIN
TÖZ ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Uğur Köksal ODABAŞ

ERZURUM - 2022

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİHSEL BAĞLAMI İÇİNDE DESCARTES VE SPINOZA'NIN TÖZ
ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Yeşim YILMAZ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Uğur Köksal ODABAŞ

2022, 71 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Uğur Köksal ODABAŞ (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Emine AYDOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi M. Ahmet TÜZEN

Töz problemi Antik Çağ'dan bu yana farklı adlandırmalar, farklı yorumlamalar şeklinde tartışılmaktadır. Bu çalışma, modern felsefenin kurucularından ve rasyonalist düşünürler olan René Descartes'ın epistemolojisinde ve Benedictus Spinoza'nın ontolojisinde oldukça ciddi bir öneme sahip olan töz kavramının neye karşılık geldiğini ve ortaya çıkardığı temel problemleri ele almaktadır. Descartes'ın birden fazla tözün olabileceği fikri ile düalist bir töz anlayışı geliştirdiği yerde, Spinoza Descartes'a bir eleştiri olarak tek bir tözün kabulüne dayalı monist bir töz anlayışı geliştirmiştir. Doğal olarak bu çalışma töz kavramına tarihsel bir çerçeve çizerek, Descartes'ın ruh-beden düalizmine dayanan töz anlayışı ile Spinoza'nın Tanrı temelli töz anlayışını karşılaştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Descartes, Spinoza, Töz, Düalizm, Monizm.

GİRİŞ

Töz kavramı köken olarak İlk Çağ felsefe tarihine kadar uzanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde varlığın özüne ilişkin ciddi bir soruşturma başlatılarak ilk nedenin ya da her şeyin başlatıcı ögesinin ne olabileceği ile ilgili farklı yorumlamalar getirilmiştir. İlk Çağ filozofları yüzyıllarca düşünülen ancak ortaya konulamayan rasyonel bir çözüm bulma girişimleriyle ilk defa ortaya çıkmışlardır. Çünkü bu dönemde ilk olarak araştırılmak istenen şey her şeyin kendisinden çıktığı kalıcı bir dayanak noktası bulmaktır. Bu amaçla evrendeki çokluğun gerisinde bir birlik olduğuna ve bu birliğin kalıcı bir ilk neden olabileceğini savunmuşlardır. Doğal olarak töz kavramı böylesi bir temel ihtiyacın giderilmesi için ortaya konulmuştur. Dolayısıyla bu dönemin ayırt edici özelliği olan çokluk-birlik, görünüş-gerçeklik tartışmaları töz kavramı etrafında gerçekleşmiştir.

Töz kavramı bu dönemde arkhe problemi olarak ortaya çıkmıştır. Arkhe Yunanca ilk, başlangıç anlamlarına gelmektedir. Ve bu anlamda kullanan ilk filozof Anaksimandros'tur. Çünkü ona göre töz ya da arche ezeli ve ebedi olan, bu bağlamda meydana gelmemiş ve yok olmayacak, sınırsız, sonsuz bir şey olmak durumundadır (Cevizci, 1999:77). Doğa filozofları, hילוzoist filozoflar olarak genel anlamda arkhe kavramını kendi kendini harekete geçirebilen bir ilk neden olarak kabul etmişlerdir. İlkçağ felsefesinde töz kavramı kimi monist filozoflarca tek bir tane olacak şekilde kabul görürken, kimi plüralist filozoflarca ise birden fazla olacak şekilde betimlenmiştir. Buradaki birbirinden farklı töz yorumlamaları felsefenin ilerleyişi ile birlikte devamlı olarak değişmiştir. Özellikle töz problemi on yedinci yüzyıla gelindiği noktada artık farklı bir felsefe zemini üzerinde ele alınmıştır. Çünkü dönemin dini, sosyal, bilimsel ve felsefi düşünüş tarzı İlk Çağ'dan tamamen farklı bir noktaya gelinerek sürdürülmüştür. Ayrıca bu dönem Orta Çağ'dan bir kopuş olarak, Rönesans döneminin getirmiş olduğu yeni birikimlerin derlenmesinde öncülük eden bir dönemdir. İlk Çağ felsefesi her ne kadar mitolojik öğelere bir baş kaldırı felsefesi olarak bilinse de olayları doğal yollardan hareketle spekülatif biçimde yorumlamaya çalışmışlardır. Çünkü bilimsel faaliyetlerin henüz gelişmediği bir ortamda deneysel etkinlerden uzak bir töz anlayışı geliştirmişlerdir. Ancak on yedinci yüzyıla gelindiğinde tekniğin, bilimsel faaliyetlerin aktif olarak sürdürüldüğü bilinmektedir. Dolayısıyla töz problemi tüm bu gelişmelerle birlikte daha farklı sistem temelinde tartışılmıştır.

17. yüzyıl felsefesi özellikle Descartes'ın felsefesiyle birlikte evrendeki her şeyin kesinlik üzerine inşa edilmesi gerektiğini savunan bir felsefedir. Bu amaçla düşünürler gerek doğaya bakış açılarında gerekse felsefi düşünce tarzlarında bu sağlamlılığı devam ettirebilmek için matematik ve fiziği sistemlerinin temeline koymuşlardır. Çünkü Kopernik'in Devrimi,

Descartes ikinci olarak, sürekli kafamızı karıştıran ve yanlış yargılara varmamıza sebep olan kötü bir cinin olabilme olasılığını düşündüğü, kötü cin argümanını ele alır. Ona göre sistematik olarak kötü cin kafamızı karıştırarak, doğru ve güvenilir bilgiyi elde etmemize engel olabilir. Nesnelerin şekil, renk, uzam gibi özelliklerini farklı göstererek düşünülmesine ya da algılanmasına neden olabilir. Örneğin iki ile ikinin çarpımı beş iken dörtmüş gibi algılanıp söylenmesine sebep olan kötü cinin olabileceğini düşünür. O halde doğru bilgi olarak düşündüğü birçok şeyin aslında kötü cinin birer aldatmacası ya da oyunu olduğunu düşünmesi halinde kesin bilgiyi nasıl ayırt edebileceği sorunsalını ele alır (Descartes, 2016:58).

Descartes kötü cin hipotezindeki sorunsalı yine öznenin varlığından hareketle çözer. Çünkü aldatan, oyun oynayan, kötü bir hileci varsa öznedeki, vardır. Onun kesin olarak emin olduğu bilgi öznenin bilgisidir. Dolayısıyla öznenin varlığı kötü cinin varlığını zorunlulukla önceler (Descartes, 2016:60-61).

O halde Descartes'a göre ne biliyorum? sorusunun cevabı, üzerinde şüphe duymadığı genel anlamda dört farklı kuralın eleğinden geçmiş olan bilginin bilgisidir. Descartes bu başarısını kitap okumakla ya da kendi deyişiyle sadece eli kalem tutan insanlarla görüşerek elde etmemiştir. O, kendi amacını belirleyerek yöntemli bir yolda ilerlemiştir (Descartes, 2014a:19-20).

3.2.3. Tanrı Anlayışı

Descartes'ın metodik şüphesinin temel ögesi olan 'ben' kavramı kendisinin solipsist olarak eleştirilmesine sebep olmuştur. Descartes bu eleştirilerden kurtulmak için yani 'ben' kavramının içinde sıkışıp kalmamak için özneyi kanıtladıktan sonra Tanrı'yı üç şekilde kanıtlamaya geçer (Yardımcı, 2015:193).

İlk kanıtında zihninde yer alan idelerin bir sebebi olması gerektiği fikrinden hareketle Tanrı'yı kanıtlamaya çalışır. Tanrı idesi hakkında şöyle düşünmektedir; "Tanrı idesi, zihnim gerçek olan şeyleri ne kadar açık ve seçik bir şekilde kavradığından, en az onlar kadar açık ve seçik olarak kavradığım bir idedir; kendi içinde mükemmellik içeren her şey de tümüyle bu idenin içindedir" (Descartes, 2016:83).

Descartes'a göre Tanrı idesi dolaylı olarak doğuştan insan zihninde bulunmaktadır. Çünkü sonlu olan insan zihni, sonsuz bir ideye kendi kendine sahip olamaz; o halde bu ideyi insan zihnine yerleştiren bir Tanrı olmalıdır. Tanrı onun felsefesinde yaratılmamış, ezeli-ebedi, her şeyi bilen ve her şeyi yapabilen, tüm kusurlardan münezzeh bir varlıktır. Descartes zihnindeki üçgen idesinin dış dünyada karşılığının olmadığını fark eder. Aynı şekilde zihninde

KAYNAKÇA

- Locke, J. (1996). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. (Çev.: Veli Hacıkadiroğlu). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Odabaş, U. K. (2018). *Platon*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Rodis Lewis, G. (1989). *Descartes ve Rasyonalizm*. (Çev.: Haldun Karyol). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Spinoza, B. (2011). *Etika*. (Çev.: Hilmi Ziya Ülken). Ankara : Dost Kitabevi.
- Spinoza, B. (2015). *Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine İnceleme* . (Çev.: Emine Ayhan). Ankara: Dost Kitabevi.
- Spinoza, B. (2020). *Descartes Felsefesinin İlkeleri ve Metafizik Düşünceler*. (Çev.: Coşkun Şenkaya). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Tarhan, E. (2019). *Descartes ve Spinoza'nın Felsefesinde Ruh-Beden İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı.
- Tarhan, D. E. (2020). “Kepler’in “Harmonices Mundi” Tasarısının Felsefi Temelleri”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (33), 245-276.
- Timuçin, A. (2014). *Descartes Felsefesine Giriş*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Topdemir, H. G., & Unat, Y. (2014). *Bilim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Veysal, Ç. (2003). “Töz Üzerine”. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2), 202-210.
- Yardımcı, A. (2015). Metafizik ve Epistemolojik Solipsizm Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Mavi Atlas*, (4), 190-200.
- Yıldırım, M. (2019). “17. Yüzyılda Avrupa’da Kurulan Bilim Akademileri Bilimsel Gelişmelerdeki Rollerini”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(10), 96-113.
- Yıldız, F. (2015). “A Critical Examination of Emotions and the Body: Schopenhauer and Spinoza”. (Schopenhauer ve Spinoza'da İnsan Bedeni ve Duygulanımları). *Mediterranean Journal of Humanities* (1), 413-420.